

МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИХ ВИМІРАХ

Розглянуто феномен «діяльність» у двох іпостасях – вербальній (мовленнєвій) і невербальній (ремісничій). Далі кожний із цих двох феноменів детально описано з погляду його головних когнітивних (лінгвофілософських) параметрів з подальшим порівнянням на предмет з'ясування їх інтегральних і диференційних рис.

Ключові слова: вербальна діяльність, невербальна діяльність, дискурс, життєвий світ, консенсус, (конс)ситуація, мовленнєвий акт

Приходько А. Н., Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. **РЕЧЕВАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ЛИНГВОФИЛОСОВСКИХ ПАРАМЕТРАХ**

Рассмотрен феномен «деятельность» в двух ипостасях – вербальной (речевой) и невербальной (ремесленной). Далее каждый из этих феноменов был подвергнут подробному описанию с точки зрения его главных когнитивных (лингвофилософских) параметров с дальнейшим сопоставлением на предмет выяснения их интегральных и дифференциальных черт.

Ключевые слова: вербальная деятельность, невербальная деятельность, дискурс, жизненный мир, консенсус, (конс)ситуация, речевой акт.

Prykhodko A. N., Oles Honchar Dnipropetrovsk national university. **SPEECH ACTIVITY IN LINGUOPHILOSOPHICAL DIMENSIONS**

The object of the present survey is the phenomenon of man's activity, and the subject – its linguophilosophical interpretation in the dimensions of discourse and workmanship. The main aim of the article is to ascertain the integral and differential features of these two interdependent aspects of the man's lifeworld, paying special attention to the communicative (actspeech) constituent of this activity. The phenomenon «activity» is examined in its two hypostases – verbal (speech) and non-verbal (handicraft). Then each of these phenomena is described in detail from the standpoint of its main cogitive (linguophilosophical) parameters according to the algorithm «denotative – intentional – conventional – cognitive constituents» with the following comparison to ascertain the integral and differential features of the verbal and non-verbal activity. Dwelling on the verbal activity, the author proves that it predetermines the choice and arrangement of speech acts, establishes the manner of relations between their functions and facilitates the optimal disposition of a certain propositional content in the modal-epistemic frame of the utterance.

Key words: verbal activity, non-verbal activity, discourse, lifeworld, purpose-rationality, consensus, (cons)situation, speech act

Об'єктом пропонованої розвідки є феномен діяльності людини, а предметом – її лінгвофілософська інтерпретація у вимірах дискурсії та ремісництва. Основною ж метою цієї статті є з'ясування інтегральних і диференційних параметрів цих двох взаємозумовлених аспектів життєвого світу людини з особливим наголосом на комунікативному (актомовленнєвому) складникові цієї діяльності, що її неодноразово підіймала філософська думка (праці фон Врігта [1], В. В. Ільїна [4], К. П. Переверзева [6], Б. Рассела [8], Г. Фреге [17], Я. Хінтікки [12], В. С. Юрченка [13] та ін.).

Орієнтація сучасної лінгвістики на прагматичну сторону знака відбиває осмислення мови як продукту та інструменту людської діяльності, але не означає,

що структурно-семантична парадигма лінгвістики поступається місцем прагматичній. Прагматика і семантика не можуть бути жорстко протиставлені одна одній як дві взаємовиключні парадигми. Навпаки, вони являють собою таку функціональну єдність, у якій перша – «практична семантика» [24, с. 67], а друга – частина тої сторони мовленнєвої діяльності, яка створює знакові аналоги світу і слугує здійсненню мовленнєвих актів [5, с. 722]. Будучи вченням про детерміновані соціальним контекстом умови застосування людської мови [22, с. 42], прагматика не може використовувати те, що не пропонується системою мови. І навпаки – когнітивно-семантичні концепти мови будуть зайвими, якщо вони не задіяні в мовленнєвій практиці.

Характеризуючись перенесенням акцентів із формальної структури мови на структурно-семантичну організацію мовних одиниць у соціальній інтеракції, функціонально-комунікативна парадигма мовознавства означає спрямованість наукових інтересів на дослідження відношень знака та його користувача, сфери вираження прагматичних значень, що супроводжують когнітивний зміст слів, висловлювань, текстів, використання мови в певних ситуаціях спілкування, альтернативних засобів вираження пропозиціональних настанов (здатність буття граматикалізуватися / *grammaticalizeability of events* [21]) тощо. Проведення міждисциплінарних досліджень у царинах синтаксису та семантики дозволяє встановити закономірності використання синтаксичних структур зважаючи на граматику подій (*grammar of events*). У такому смислі під прагматикою розуміється та частина лінгвістичної теорії та теорії знака, яка вивчає використання в мовленні мовних форм та їх структур (синтактика) і їх співвідношення з певними значеннями (семантика).

Таке розуміння зазначених аспектів походить від Р. Карнапа, який розрізняв прагматику й семантику виключно на підставі орієнтованості лінгвістичної теорії на мовця [16, с. 9]. Р. Карнап відносить до компетенції прагматики пропозиційні настанови (на зразок «гадати», «підтверджувати», «верифікувати») та інтенції [Там само, с. 237]. Згідно з таким розумінням смисл висловлювання може бути прагматично релевантним тільки тоді, коли він підтверджується мовленнєвою поведінкою комунікантів. Понятійне поле прагматики виявляється в Р. Карнапа семантично, а понятійне поле семантики – прагматично забарвленими.

Для дослідження комунікативної діяльності понятійний апарат прагматики має бути розширеним настільки, щоб він охоплював першочергові проблеми використання мови. Прагматика визначається не з погляду теоретичних вимог семантики, а навпаки, як така, що вбирає в себе семантичну складову мовної системи на своїх власних теоретичних засадах, тобто на засадах теорії мовленнєвої діяльності.

До теорії мовленнєвої діяльності увійшов сформульований Р. Карнапом принцип аналізу мови в контексті осіб (локвоцентризм), які її використовують, та висловлювань, які цими особами продукуються. Результатом такого підходу стала теорія мовленнєвих актів, започаткована Дж. Остіном та Дж. Сьорлем. Ця теорія спирається на інтуїтивне уявлення про те, що мовленнєві висловлювання є за своєю суттю комунікативними діями, значення яких виводиться на підставі мети їх здійснення. Мовлення розглядається як різновид людської діяльності, а саме як форма поведінки, що регулюється певними правилами [23, с. 38]. Саме теорія мовленнєвих актів виділила окремі нормативні аспекти, які детермінують вибір мовних засобів та пояснюють умови і правила їх вживання [15; 23]. Ці правила є

гарантами того, що за наявності відповідних умов висловлювання може дорівнювати здійсненню певної дії.

Дж. Остін обґрунтовував теорію мовленнєвих актів (МА) на підставі принципу діяльності: «щось сказати», вважає він, – означає «щось зробити» [15, с. 94]. До цієї ідеї приєднуються Дж. Сьорль та його послідовники. Більше того, Дж. Остін вважає, що висловлювання – конвенціоналізована мовленнєва дія [Там само, с. 105]. Конвенції для нього є «вказівками», яких мають дотримуватися комуніканти в ході мовленнєвої взаємодії. Ці вказівки регулюють не тільки, *що*, *коли* і *як* говориться, але і *які* наміри, переконання, уявлення тощо пов'язуються комунікантами зі своєю мовленнєвою поведінкою. Остінівське розуміння конвенцій залишається в історії мовознавства слабо окресленим. Зокрема, вважається, що він не розкрив до кінця проблему того, якою мірою мовленнєвий акт є дією.

Вирішальною ланкою між загальною теорією діяльності та теорією мовленнєвої діяльності стали дослідження Д. Левіса, який, підхоплюючи ідеї Л. Вітгенштейна, розглядає конвенцію під кутом зору теорії гри, тобто як вирішення проблем порозуміння між особами, які беруть у ній участь [20]. Для розуміння мовленнєвої діяльності важливим моментом стало обґрунтування Д. Левісом інтерактивної діяльності людей за зразками кооперативних ігор. Усі індивідуальні цілі мовленнєвої діяльності можуть бути лише тоді реалізованими, коли між учасниками інтеракції встановлюється консенсус на фоні рівноважних інтересів, спільного знання та взаємоочікувань [Там само, с. 53].

Пізніше ці ідеї були розвинуті у комунікативній філософії: «Комунікативна дія відбувається в живій та нормативно забезпеченій мовній грі, у ході якої висловлювання <...> не лише утворюються за правилами, але й є пов'язаними між собою за правилами доповнення та підстановки. Консенсус, що супроводжує діяльність, стосується <...> як змісту висловлювань, так і *думок*, намірів; як інтерсуб'єктивно значущих взаємно очікуваних вчинків, що супроводжують наші висловлювання, так і *норм*» [10, с. 85].

Традиція дослідження мовленнєвої активності людини в контексті діяльності знайшла своє теоретичне осмислення і в працях Л. С. Виготського, А. А. Леонтьєва, А. Р. Лурії, С. Д. Кацнельсона, які розуміли її передусім як мовленнєво-мисленнєву. Пізніше таке бачення феномену вербальної діяльності закріпилось як головний постулат когнітивного напрямку в лінгвістиці [2, с. 206–225], а також у лінгвопоетиці, де вона розуміється і як процес висловлювання, і як його результат – висловлення. Таке бачення мовленнєвої діяльності обов'язково сполучене з обґрунтуванням феномену мотивації як першоджерела людської поведінки.

У сучасному мовознавстві феномен мотиву розглядається в контексті психологічних концепцій і формулюється відповідно як те, «що спонукає людину до здійснення дій та вчинків і спрямовує її мовленнєву діяльність» [2, с. 11]. У цілому ж людина оголошує мотиви своїх вербальних вчинків дуже рідко, а тому найчастіше ці мотиви залишаються невисловленими і досить є невизначеними для інших учасників спілкування. Але в будь-якому разі вони є у певному смислі рухомою силою вербальної діяльності, складають їх першооснову.

З'ясування мотивів пояснює конкретні наміри (інтенції) суб'єкта діяльності. Людина завжди повинна знати, *що* вона робить / говорить, а *коли* вона щось робить / говорить, то повинна точно знати *навіщо*. Те, *що* та чи інша особа має на увазі, коли вона щось робить / говорить, і є метою діяльності. Мета – це уперед-

ження у свідомості результату, на досягнення якого спрямовані дії [7, с. 34]. Результат у невербальній діяльності – предметно-практичний підсумок, отриманий після її завершення; результат у вербальній діяльності – спричинений ефект, який, у свою чергу, може бути як вербального, так і невербального порядку.

Функція мовних засобів, за допомогою яких людина виражає мету, не обов'язково прив'язана до цієї мети. І все ж мовні засоби та немовна мета не можуть бути повністю незалежними одне від одного. Мета та засіб комунікації знаходяться між собою в діалектичних відношеннях змісту й форми. У таких випадках очевидно, що мета передбачає вибір відповідного засобу порозуміння: те, що певна особа хоче сказати, у будь-якому випадку залежить від вибору вербальних засобів – «наміри паразитують на засобах» [25, с. 99]. Іntenції утворюють сенс мовленнєвої дії, бо учасники спілкування виводять їх саме на підставі тих засобів, які обирає мовець для оголошення своїх намірів. Зворотний порядок комунікативного акту неможливий.

Мовленнєві іntenції будуть тільки тоді успішно реалізованими, коли вони здійснюються за допомогою таких мовних засобів, які є оптимальними для задоволення взаємних очікувань комунікантів. Наміри мовця найкраще передаються конвенціоналізованими засобами. Іntenція та конвенція – чинники, що взаємно доповнюють один одного. Комплементарні відношення між ними відповідають як функціональному характеру висловлювання, так і ролі мотивів при їх здійсненні. Комплементарний характер іntenцій та конвенцій заповнює прогалини в теорії мовленнєвої діяльності Дж. Сьорля стосовно того, у якому смислі мовленнєві акти є діями, а саме той факт, що за своєю функцією вони конвенціональні, а за своїм значенням – іntenціональні дії [23].

Водночас поєднання іntenціонального та конвенціонального підходів до мовленнєвої діяльності породжує певні проблеми. Зокрема, поняття конвенції не пояснює ролі мотивів мовця в разі здійснення ним вербальних та невербальних вчинків, а поняття іntenції не пояснює функціонального характеру засобів вираження мовленнєвих намірів. Обидва дезидерати вирішуються на підставі інших засад. Зрештою обидва вони однаковою мірою передбачають спільне знання та раціональні засади учасників комунікативної дії. Теорія мовленнєвих актів та її типологічний складник отримали за допомогою концептів «конвенційність» та «іntenціональність» теоретичний фундамент для свого подальшого розвитку.

Наукова думка здійснила прорив у розумінні законів конвергенції природничих і соціальних явищ, які знайшли своє втілення в теорії синергетики [19] – самоорганізації складних систем. У межах цієї теорії людина-комунікант розглядається як складна, незамкнена, дисипативна, самоорганізуюча система, інтегрована в навколишнє середовище, яке, власне, і є джерелом мотивації її вербальної та невербальної діяльності. «Подібно до будь-якої іншої відкритої системи, комунікант отримує зовні імпульси – позитивні та негативні, критично оцінює результати своїх мовленнєвих ходів і реагує цілеспрямованими мовленнєвими діями, відбираючи зі свого комунікативного репертуару (вербального і невербального) ті з них, які <...> з найбільшою імовірністю принесуть йому очікувані результати. Якщо мета не досягнена, то комунікативна система (мовець) реагує на це або зміною мети, або зміною стратегій і тактик її досягнення» [9, с. 5] (переклад наш. – А. П.).

Синергетичному розумінню мовлення та мовленнєвої діяльності лінгвістика не в останню чергу зобов'язана трансцендентальній (комунікативній) філософській концепції Ю. Хабермаса, Н. Лумана, К.-О. Апеля, Х.-Г. Гадамера, в

якій уперше було сформульовано вихідну для прагматичної теорії антиномію праці (нонвербальна діяльність) і комунікації (вербальна діяльність), де остання інтерпретується як знаково опосередкована взаємодія. У центрі уваги комунікативної філософії знаходиться проблема інтерсуб'єктивності, яка усвідомлюється через визначення понять комунікації, смислу, дискурсу та ін. Ці поняття тісно пов'язані між собою, бо саме в комунікації відбувається актуалізація її учасниками смислу та значення висловлювань [14; 18].

Ю. Хабермас розглядає людську діяльність у широкому та вузькому сенсах. У першому випадку він має на увазі нонвербальну (буденну, ремісничу) діяльність (біг, передавання з рук в руки, праця молотком чи пилкою тощо), завдяки якій суб'єкт втручається у світ, щоб реалізувати поставлену мету (Ziel) за допомогою вибору (Option) та відповідних засобів (Mittel). Реміснича діяльність характеризується як проста, цілеспрямована, нонвербальна (не опосередкована мовленням). У другому випадку діяльність постає як вербальний акт, за допомогою якого суб'єкт мовлення може поспілкуватися з іншими суб'єктами [18, с. 63–68]. Обидва види вважаються елементарними типами діяльності.

Інтегральним моментом нонвербальної та вербальної діяльності є телеологічний складник – спрямованість на мету. Якщо нонвербальні акти (телеологічні дії) спрямовані власне на мету та кінцевий результат (цілеспрямоване вторгнення у світ), то вербальні – на порозуміння. В обох випадках різняться умови й основні поняття, завдяки яким дійові особи можуть описувати свої цілі. Мовленнєві дії в цьому випадку розглядаються комунікативною філософією як такі, що самі себе інтерпретують, виявляють рефлексивну структуру та мають спрямованість на ілюкативні цілі. Останні не є цілями, які потребують своєї реалізації в межах світу, вони не можуть бути здійсненими без співпраці та згоди між комунікантами, а тому пояснюються лише посиланням на концепт взаєморозуміння, притаманний мовленнєвому медіуму як такому.

Згідно з Ю. Хабермасом, обом видам діяльності відповідають також різні умови раціональності, тобто умови застосування пропозиційного знання: у нонвербальних діях знання обмежується стратегічною цілераціональністю, а у вербальних воно постає як раціональність взаєморозуміння, інтуїтивним підґрунтям якого є досвід сили аргументації, що сприяє згоді й утворює консенсус: «Цілераціональність вказує на умови для каузального вторгнення (Intervention) у світ існуючого стану речей, раціональність процесу взаєморозуміння співвідноситься зі зв'язком умов значущості для мовленнєвих актів, претензій, що висувуються ними, та засадами для дискурсивного розв'язання цих вимог» [18, с. 67].

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що феномен діяльності слід розуміти як активність суб'єкта, спрямовану на деякі зміни існуючого стану речей у межах реалізації певної мети. У такому ракурсі нонвербальна і вербальна діяльність співвідносяться між собою як загальне та часткове: «Мовленнєва дія <...>, з одного боку, стоїть поза актами діяльності та явищ, як і їх знакова паралель, а з другого – продовжує цей ряд. Тим самим мовлення та світ, мовлення та діяльність перебувають, з одного боку, у відношеннях відображення як два співвіднесені, але самостійних цілих, а з другого, у відношеннях включення як частина та ціле» [24, с. 719].

Співвідносячись між собою як загальне та часткове, вербальна і нонвербальна форми діяльності характеризуються такими інтегральними параметрами (таблиця):

Параметричні ознаки вербальної та невербальної діяльності людини

Невербальна діяльність	Вербальна діяльність
<i>денотативний складник</i>	
цілеспрямоване вторгнення у світ	опис і осягнення світу
<i>інтенційний складник</i>	
спрямована на кінцевий результат – предметно-практичний підсумок, отриманий після завершення дії	спрямована на результат-порозуміння, консенсус – вербальний або невербальний (посткомунікативний) ефект
<i>конвенційний складник</i>	
<i>когнітивний складник</i>	
знання обмежується стратегічною цілераціональністю	раціональність взаєморозуміння, основою якого є досвід сили аргументації, що призводить до згоди й утворює консенсус

– денотативний (референтний) складник (те, що відбувається в позамовній дійсності, те, що має місце);

– інтенційний складник (те, що відбувається в суб'єкті і що надає сенсу зусиллям, які він витрачає на зміни в навколишньому світі);

– конвенційний складник (довільні згоди, вибір яких регулюється міркуваннями зручності, доцільності, традиційності, нормативності тощо);

– епістемічний / когнітивний складник (умови використання пропозиційного знання).

Водночас мовленнєва дія відрізняється від немовленнєвої рефлексивністю самоінтерпретації, значно ширшим характером цілей, на які вона спрямована, характером наслідків, які можуть бути отримані, іншим порядком застосування пропозиційного знання, різними критеріями результатів діяльності тощо.

У зазначеній системі не знайшла свого відображення ще одна координата людської діяльності. Цю координату ми будемо називати, услід за Е. Гуссерлем і Ю. Хабермасом, життєвим світом. *Життєвий світ* (Lebenswelt) є середовищем, у якому здійснюється діяльність людини, він є „безпосередньою, пов'язаною з часом (gegenwärtige) сферою первинних даних (Leistungen)» [18, с. 85]. Він являє собою сукупність інструментального світу (Zeugwelt) та світу спільності (Solidarwelt) і актуалізується в межах співпраці та мовленнєвої спільноти, у центрі уваги якої постають норми та цінності, що визнаються індивідами й супроводжують їх дії та вчинки. Будучи середовищем існування та діяльності людини, життєвий світ є складником об'єктивного (реального, фізичного, навколишнього, позамовного) світу і вміщує в себе епістемічний світ з декларативними та процедурними знаннями індивіда.

Будучи невід'ємною частиною об'єктивного світу та вбираючи в себе епістемічний світ, життєвий світ є суб'єктивним світом повсякденності і «дійсністю, яка уможливує порозуміння людей щодо ситуації, в якій вони стикаються один з одним віч-на-віч» [3, с. 40]. Частковим проявом життєвого світу слід вважати ситуативний контекст спілкування.

У такий спосіб ситуація являє собою деякий фрагмент життєвого світу і утворює контекст ситуації діяльності [11, с. 202], який називають ситуативним контекстом, або конситуацією (context of situation, Situationskontext), вважаючи її частиною комунікативного контексту в плані суб'єктивних координат «я – тут – тепер»: поняття контексту виводить мовленнєву діяльність у широкий світ просторово-часових і суб'єктивно-об'єктивних зв'язків. Як частина комунікативного контексту, конситуація водночас є феноменом прагмасемантичного порядку і

включає в себе власне комунікативні та докомунікативні фактори. До перших належить мовленнєвий акт, до других – вже зазначені фактори ‘предмет’, ‘мотив’, ‘учасники’ (мовець, адресат, слухач). Предметна галузь конситуації забезпечує конкретну референцію висловлювання в мовленні, а саме: стан речей до моменту мовлення (реальна пропозиція *p*), стан речей, що передбачається після моменту мовлення (гіпотетична пропозиція *не-p*).

Виникаючи як феномен докомунікативного порядку, ситуативні контексти мають чітко окреслену футуральну спрямованість і можуть мати риси як спланованості, так і спонтанності. Можна розрізняти принаймні чотири типи конситуацій – повідомлення, питання, спонукання, обіцянки. Звичайно, за необхідності усі вони можуть бути розширеними або модифікованими, але, як здається, саме ці чотири категорії утворюють ядро комунікативної діяльності людини і є базовими стосовно тих контекстів, які є передумовою метакомунікативних, фатичних, експресивних та інших контекстів спілкування.

Підводячи підсумок, зазначимо, що, розрізняючи в життєвому світі людини дві його діяльнісні іпостасі – вербальну і нонвербальну, основну увагу було приділено вербальній. Саме вона задає вибір і аранжування мовленнєвих актів, визначає характер відношень між їх функціями, сприяє оптимальному розміщенню певного пропозиціонального змісту в модально-епістемічній рамці висловлювання.

Існує ще чимало невирішених питань, що чекають на свого дослідника. Йдеться, зокрема, про лінгвофілософське осмислення таких проблем, як співвідношення мовленнєвої діяльності та дискурсу. Особливо перспективним є виокремлення поряд із мовленнєвими актами іще й такої категорії, як дискурсивний акт з подальшою їх таксономізацією за формами і типами діяльності.

Бібліографічні посилання

1. **Вригт Г., фон.** Логико-философское исследование / Г. Х. фон Вригт : Избр. тр. : пер. с англ. / общ. ред. Г. И. Рузавина [и др.]. – М. : Прогресс, 1986. – 600 с.
2. **Залевская А. А.** Введение в психолингвистику / А. А. Залевская. – М. : Рос. гос. гуманитар. ун-т, 1999. – 382 с.
3. **Єрмоленко А. М.** Комунікативна практична філософія / А. М. Єрмоленко. – К. : Лібра, 1999. – 488 с.
4. **Ильин В. В.** Теория познания. Эпистемология / В. В. Ильин. – М. : МГУ, 1994. – 136 с.
5. **Никитин М. В.** Курс лингвистической семантики / М. В. Никитин. – СПб. : Науч. центр проблем диалога, 1996. – 758 с.
6. **Переверзев К. А.** Высказывание и ситуация : об онтологическом аспекте философии языка / К. А. Переверзев // Вопр. языкознания, 1998. – № 5. – С. 24–52.
7. **Приходько А. Н.** Концепты и концептосистемы : когнитивно-дискурсивный ракурс / А. Н. Приходько. – Saarbrücken : Lambert Academic Publishing, 2014. – 335 с.
8. **Рассел Б.** Исследование значения и истины : пер. с англ. / Б. Рассел. – М. : Идея-Пресс, 1999. – 400 с.
9. **Тарасова Е. В.** Синергетические тенденции в современной науке / Е. В. Тарасова // Вісн. Харківськ. нац. ун-ту. – № 500. – X. : Константа, 2000. – С. 3–9.
10. **Хабермас Ю.** Комунікативна дія і дискурс – дві форми повсякденної комунікації / Ю. Хабермас // Л. А. Ситниченко Першоджерела комунікативної філософії. – К. : Либідь, 1995. – С. 84–90.
11. **Хабермас Ю.** Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас / пер. с нем. под ред. Д. В. Скляднева. – СПб. : Наука, 2000. – 380 с.
12. **Хинтиikka Я.** Логико-эпистемологическое исследование / Я. Хинтиikka. – М. : Прогресс, 1980. – 447 с.
13. **Юрченко В. С.** Космический синтаксис: Бог, человек, слово / В. С. Юрченко. – Саратов : Саратов. пед. ин-т им. К. Федина, 1992. – 137 с.

14. **Apel K.-O.** Auseinandersetzungen in Erprobung des transzendentalpragmatischen Ansatzes. 1. Aufl / K.-O. Apel. – Frankfurt/M. : Suhrkamp, 1998. – 866 s.
15. **Austin J.** How to do things with Words? / J. L. Austin. – Stuttgart: Philipp Reclam, 1994. – 218 p.
16. **Carnap R.** Introduction to Semantics / R. Carnap. – Cambridge : Harvard Univer. Press, 1948.
17. **Frege G.** Sinn und Bedeutung // Funktion, Begriff, Bedeutung. Fünf logische Studien. 2. Auflage / Hrsg. G. Patzig / Frege G. – Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 1966. – S. 38–63.
18. **Habermas J.** Handlungen, Sprechakten, sprachlich vermittelte Interaktionen und Lebenswelt / J. Habermas // Nachmetaphysisches Denken. Philosophische Aufsätze. – Frankfurt/M. : Suhrkamp, 1988. – S. 63–104.
19. **Haken H.** Synergetics: An Introduction / Y. Haken. – Berlin : Springer, 1977. – 188 p.
20. **Lewis D.** Konventionen. Ein sprachphilosophischer Essay / D. Lewis. – Berlin, N. Y. : de Gruyter, 1975.
21. **Li Y.** Syntactic and Morphological Structures that Represent event structure / Li Y. – Madison : University of Wisconsin Press, 1998.
22. **Mey J. L.** Pragmatics. An Introduction / J. L. Mey. – Oxford : Blackwell, 1993. – 421 p.
23. **Searle J.** A classification of illocutionary acts / J. R. Searle // Language in Society. – London : Cambridge University Press, 1976. – № 5. – P. 1–23.
24. **Polenz P., von.** Deutsche Satzsemantik : Grundbegriffe des Zwischen-den-Zeilen-Lesens / Pere von Poleny. – Berlin, N. Y. : de Gruyter, 1985. – 389 s.
25. **Vossenkuhl W.** Zur Pragmatik des sprachlichen Handelns / W. Vossenkuhl // Pragmatics. Handbook of pragmatic thought. Vol. 4 : Philosophy of language, linguistic, pragmatics and formative pragmatics / ed. by H. Stachowiak. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1997. – S. 85–103.

Надійшла до редколегії 06.02.14